

ΜΟΥΣΕΙΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Μαγεία & Θρησκεία:
θεοί, άγιοι και
δαιμόνες

ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΘΡΟΝΟΜΙΑΣ

Η μαγεία και η θρησκεία έχουν κοινή αφετηρία το φόβο και την ελπίδα του ανθρώπου. Τα όριά τους είναι ρευστά. Η μαγεία είναι μία πρωτόγονη μορφή ερμηνείας του κόσμου και επικοινωνίας με υπερφυσικές δυνάμεις. Καταφεύγει σε μεθόδους μυστικές και στο περιθώριο της κοινωνίας, σε αντίθεση με τη θρησκεία που έχει δημόσιο χαρακτήρα. Ο μάγος έχει άτομα-πελάτες, ενώ η θρησκεία απευθύνεται στο κοινωνικό σύνολο.

Η βυζαντινή κοινωνία κληρονόμησε τη μαγεία από την ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα. Ο Μ. Κωνσταντίνος τον 4ο αι. με νομοθεσία διακρίνει τη μαγεία σε «λευκή», με χαρακτήρα προστατευτικό, και σε «μαύρη», με ρόλο βλαπτικό.

Για την επίσημη χριστιανική Εκκλησία μαγεία είναι όλες οι πρακτικές της ειδωλολατρίας, οι οποίες χαρακτηρίζονται δαιμονικές. Αποτελούν το έργο ασώματων όντων, αγγέλων που έχουν εκπέσει και υπηρετούν το Διάβολο. Από θεολογική άποψη, θρησκεία και μαγεία είναι δύο αντίθετες έννοιες, ο Θεός εναντίον του Διαβόλου. Η Εκκλησία καταδικάζει αυστηρά το μάγο και όσους απευθύνονται σε αυτόν.

Το θεματικό φυλλάδιο που κρατάτε θα σας βοηθήσει να περιηγηθείτε στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού και να εντοπίσετε δέκα επιλεγμένα αντικείμενα που παρουσιάζουν τις δοξασίες της εποχής τους και τη σχέση μαγείας-θρησκείας. Η ειδική σήμανση θα σας βοηθήσει να τα εντοπίσετε.

Ήλδουσα 2. Παλαιοχριστιανική πόηη και κατοικία

Βρείτε το σφραγιδόλιθο-φυλακτό με τον Ηρακλή, το λιοντάρι της Νεμέας και τα εγχάρακτα ΚΚΚ. Θεσσαλονίκη, νεκροταφείο Ευαγγελίστριας (3ος αι.)

Τα φυλακτά είναι αντικείμενα με συμβολικές παραστάσεις και επιγραφές. Σκοπό έχουν να προστατεύσουν από τη «μαύρη» μαγεία και τα δαιμονικά πνεύματα, τα οποία μπορεί να εκδηλώνονται με ασθένειες.

Ο σφραγιδόλιθος από κόκκινο ίασπη βρέθηκε κλεισμένος σε δύο μολύβδινα κελύφη και φοριόταν στο λαιμό, ως μαγικό φυλακτό. Η πηγή της δύναμής του βρίσκεται στην επιγραφή ΚΚΚ, που είναι ακατανόητη για τον αμήτο. Ίσως υποδηλώνει το μυστικό όνομα ενός δαίμονα ή το αρχικό γράμμα της ασθένειας κολικός. Σε ειδική τελετή ο μάγος εξαναγκάζει το δαίμονα να βοηθήσει στη θεραπεία και «φορτίζει» την πέτρα με μαγική δύναμη. Στη συνέχεια οι θεραπευτικές-προστατευτικές ιδιότητες της πέτρας μεταβιβάζονται στον κάτοχό της.

Στην ίδια βιτρίνα εντοπίστε το φυλακτήριο σφραγιδόλιθο με τον αιγυπτιακό θεό Αρποκράτη. Θεσσαλονίκη, νεκροταφείο Ευαγγελίστριας (3ος-4ος αι.)

Ο Χο-πα-κέρντ, παιδί του Όσιρι και της Ίσιδας, γνωστός στους αρχαίους Έλληνες με το όνομα Αρποκράτης, θεωρείται προστάτης των παιδιών. Συχνά απεικονίζεται ως νήπιο καθισμένο σε άνθος λωτού και με το δείκτη του δεξιού χεριού στο στόμα σε ένδειξη σιωπής.

Σύμφωνα με το μύθο η Ίσιδα έκρυψε το γιο της στην έρημο για να τον σώσει από το Σηθ, το δολοφόνο του άντρα της. Στην έρημο ο Αρποκράτης αντιμετώπισε θανάσιμους κινδύνους, όπως παιδικές ασθένειες, σώθηκε όμως με τη μαγική δύναμη της μητέρας του.

Οι περιπέτειες του μικρού θεού διασώθηκαν σε ύμνους που χρησιμοποιούσαν οι μάγοι σε θεραπείες. Η χαρακτηριστική χειρονομία του θεού ερμηνεύτηκε αργότερα από τους αρχαίους Έλληνες ως ένδειξη σιωπής των μνημένων στα μυστήρια. Η λατρεία του Αρποκράτη διαδόθηκε στον ελλαδικό χώρο τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες.

Αίθουσα 3. Από τα Ηλύσια Πεδία στο Χριστιανικό Παράδεισο

Βρείτε στα αριστερά της αίθουσας τη βιτρίνα και εντοπίστε το ομοίωμα ψαριού και σφαιρίδιο-αυγό από ορεία κρύσταλλο. Θεσσαλονίκη, νεκροταφείο Ευαγγελίστριας (3ος αι.)

Το εύρημα ταυτίστηκε με το ψάρι *Tilapia Nilotica* που ζει στον ποταμό Νείλο. Το ψάρι γεννά τα αυγά του και τα περικλείει σε σφαιρική μεμβράνη. Σε περιπτώσεις κινδύνου φυλάσσει στο στόμα του το σφαιρίδιο. Σύμφωνα με τις αιγυπτιακές δοξασίες κάθε οργανισμός που περικλείει το σφαιρικό σχήμα θεωρείται «μητέρα-ήλιος».

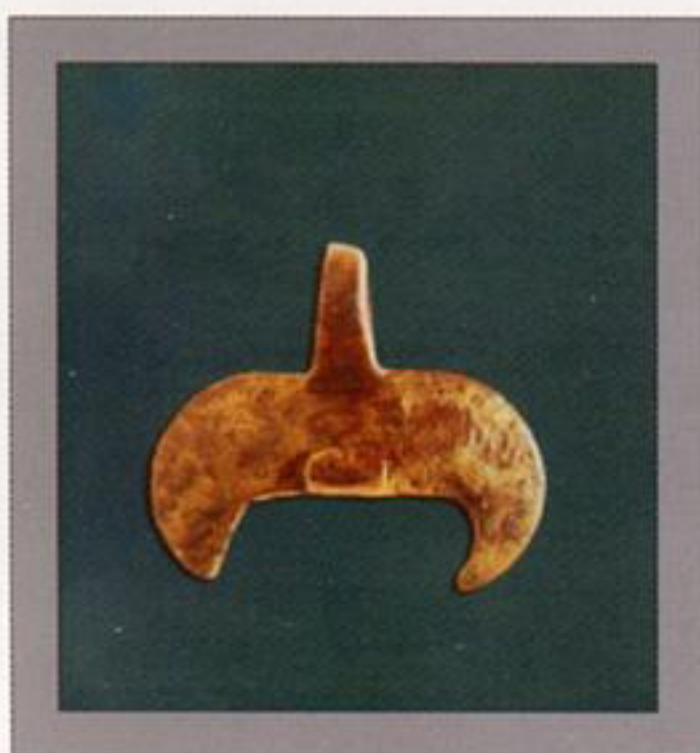
Το αντικείμενο τοποθετήθηκε ως φυλακτό στον τάφο μιας γυναίκας, για να την προστατεύσει στο μεταθανάτιο ταξίδι. Η παρουσία του επιβεβαιώνει έτσι, ότι η νεκρή θα ξαναγεννηθεί και θα επιστρέψει στην επίγεια ζωή ακολουθώντας την πορεία του ήλιου.

Βρείτε στα δεξιά της αίθουσας τη βιτρίνα και παρατηρήστε το χάλκινο φυλακτό σε σχήμα μισοφέγγαρου. Θεσσαλονίκη, δυτικό νεκροταφείο (3ος-4ος αι.)

Το αντικείμενο παραπέμπει στη σελήνη και στη μήτρα λόγω της ομοιότητας στο σχήμα. Είναι φυλακτό που προστατεύει από την επιληψία και τα γυναικολογικά προβλήματα.

Η ασθένεια της επιληψίας, γνωστή ως σεληνιασμός, θεωρείται από την αρχαιότητα ότι σχετίζεται με τη θεότητα της Σελήνης. Ο συσχετισμός σελήνης-επιληψίας συνεχίζεται και κατά τη βυζαντινή περίοδο. Στην Καινή Διαθήκη οι επιληπτικοί αποκαλούνται σεληνιαζόμενοι, η ασθένειά τους όμως τώρα θεωρείται ότι οφείλεται σε δαίμονες. Μέχρι σήμερα κάποιοι πιστεύουν ότι η ασθένεια επηρεάζεται από τη σελήνη.

Αίθουσα 4 Από την Εικονομαχία στη λάμψη των Μακεδόνων και των Κομνηνών

Εντοπίστε το σταυρό-λειψανοθήκη με τον Εσταυρωμένο Χριστό απέναντι από την είσοδο (10ος-12ος αι.)

Ο σταυρός συμβολίζει τη Θυσία του Χριστού και είναι το χαρακτηριστικό φυλακτό των χριστιανών εναντίον των δαιμόνων ήδη από τους βυζαντινούς χρόνους. Ο σταυρός-λειψανοθήκη φοριόταν κρεμαστός στο στήθος κυρίως από ταξιδιώτες και στρατιώτες. Περιείχε κομμάτια από το Τίμιο Ξύλο, θυμίαμα και υφάσματα καθαγιασμένα από την επαφή με λείψανα αγίων, από τα οποία αντλούσε τη δύναμή του.

Οι δύο πλευρές του σταυρού κοσμούσαν με το Χριστό, την Παναγία και αγίους. Κατασκευάζονταν σε μεγάλες ποσότητες σε εργαστήρια της βυζαντινής αυτοκρατορίας.

Αΐδουσα 8 Συλλογή Ντόρης Παπαστράτου

Κατευθυνθείτε αριστερά και εντοπίστε τη χαλκογραφία του αγίου Γεωργίου δρακοκτόνου (1853)

Το έργο είναι εμπνευσμένο από τη μάχη ενός αγίου με έναν δαίμονα. Ο άγιος Γεώργιος σκοτώνει το δράκο και σώζει την κόρη του βασιλιά Σέλβιου στην Καππαδοκία της Μικράς Ασίας. Η κατάληψη της πηγής από ένα δαίμονα, η προσφορά νέων ως τροφή του και η θανάτωσή του είναι ένα θέμα γνωστό από την αρχαιότητα μέχρι τους νεότερους χρόνους. Η δρακοκτονία είναι το σημαντικότερο θαύμα του αγίου Γεωργίου και το πιο συνηθισμένο στην εικονογράφηση του βίου του, εκφράζοντας τον αγώνα του καλού εναντίον του κακού. Το περιστατικό διαδραματίζεται στην πατρίδα του αγίου Γεωργίου συμβάλλοντας έτσι στην προβολή του μεγαλομάρτυρα.

Αΐδουσα 9 Συλλογή Δημητρίου Οικονομόπουλου

Στο κέντρο της αίθουσας βρείτε την εικόνα με θέμα την Προσκύνηση των μάγων (αρχές 16ου αι.)

Οι τρεις μάγοι αναφέρονται στην Καινή Διαθήκη. Ταξίδεψαν από την Ανατολή στη Βηθλεέμ, για να προσκυνήσουν το Χριστό, ακολουθώντας φωτεινό άστρο. Σύμφωνα με την απόκρυφη παράδοση έχουν τα ονόματα Γασπάρ, Μελχιώρ και Βαλτάσαρ.

Η πληροφορία ότι ήρθαν από την Ανατολή, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι κατάγονταν από την Περσία. Στην περιοχή εκείνη μάγοι ονομάζονταν οι σοφοί που ασχολούνταν με την ιατρική, την αστρονομία, τη μαντεία, την ερμηνεία ονείρων και φυσικών φαινομένων και κατείχαν θέση βασιλικών συμβούλων.

Η Προσκύνηση των μάγων, ήδη από το 2ο αι., ερμηνεύθηκε από χριστιανούς ως η υποταγή της μαγείας στο Χριστιανισμό. Σύμφωνα με την Εκκλησία, οι μάγοι του Ευαγγελίου αντιπροσωπεύουν την προσδοκία της ανθρωπότητας για την Ενανθρώπιση του Χριστού. Τα δώρα τους, χρυσός, λίβανι και σμύρνα, συμβολίζουν αντίστοιχα τη βασιλική εξουσία, τη λατρεία και τη θυσία του Χριστού.

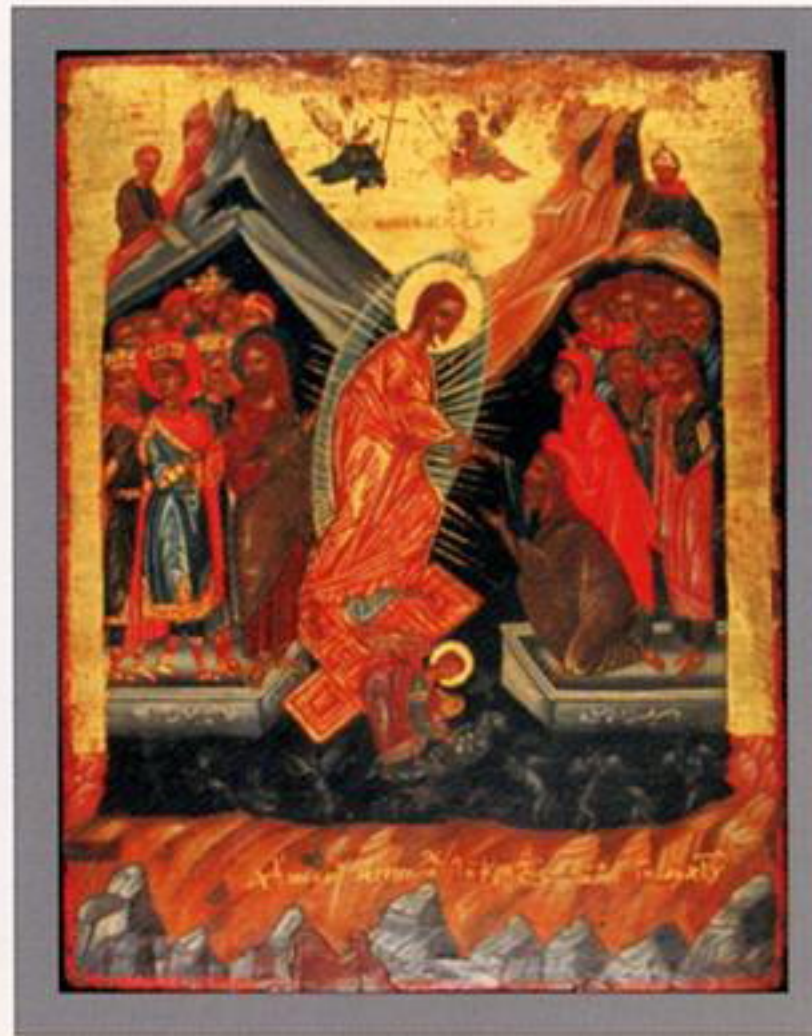
Αίδουσα 10. «Το Βυζάντιο μετά το Βυζάντιο». Η Βυζαντινή Κληρονομιά στους χρόνους μετά την Άλωση (1453)

• Παρατηρήστε την αιχμαλωσία του Εωσφόρου και το θρήνο των δαιμόνων στην εικόνα με θέμα την Εισ Άδου Κάθοδο του Χριστού (1663).

Παριστάνεται η Ανάσταση σύμφωνα με την παράδοση της ορθόδοξης Εκκλησίας.

Ο Χριστός σπάζει τις πύλες του Άδη και απελευθερώνει τον Αδάμ και την Εύα από το θάνατο. Άγγελος αλυσοδένει τον Εωσφόρο, τον αρχηγό των δαιμόνων, ενώ οι υπόλοιποι δαίμονες θρηνούν.

Το θέμα αποτελεί κεντρικό στοιχείο της ορθόδοξης λατρείας. Συμβολίζει τη νίκη του Χριστού κατά των δαιμόνων, που είναι εχθροί των ανθρώπων.

• Παρατηρήστε τη χαλκογραφία του αγίου Σεραφείμ, αρχιεπισκόπου Φαναρίου και Νεοχωρίου (1818, επανεκτύπωση 1936)

Ο άγιος Σεραφείμ απεικονίζεται να πατά την πανούκλα, η οποία έχει τη μορφή ανθρωπόμορφου δαίμονα με κέρατα και μεγάλα γαμψά νύχια.

Ο άγιος μόνασε στη μονή Κορώνης στα Άγραφα της Θεσσαλίας και χειροτονήθηκε επίσκοπος Φαναρίου και Νεοχωρίου. Μαρτύρησε το έτος 1601 από τους Τούρκους.

Η παράσταση τονίζει τις θαυματουργικές ιάσεις και επιβεβαιώνει την υπερφυσική βοήθεια του αγίου για τη σωτηρία των ανθρώπων από θανατηφόρες επιδημίες.

•• Εντοπίστε το τάμα-ασημόπαιδο στο διάδρομο της εξόδου (18ος αι.)

Το τάμα συχνά απεικονίζει ανθρώπινη μορφή ή ομοίωμα κάποιου μέλους του σώματος. Κρεμιέται σε εικόνα ναού, με αφορμή ασθένεια, πρόβλημα ή επιθυμία (κίνδυνος στη θάλασσα, πόλεμος, γέννηση παιδιού, πλουτισμός, αγροτική παραγωγή).

Συνήθως είναι κατασκευασμένο από λεπτό φύλλο αργύρου με σφυρήλατα κοσμήματα και κομμένο περιμετρικά.

Το τάμα αντιπροσωπεύει κυρίως τη θεραπευτική ιατρική, αντίληψη γνωστή από την εποχή του Ασκληπιού στην αρχαία Ελλάδα. Ο πιστός επιδιώκει τη θεραπεία όχι μόνο με το γιατρό αλλά και με τις προσευχές και την επίκληση αγίων.

Αυτή η αντίληψη περί θεραπείας γνωρίζει μεγάλη διάδοση κυρίως στα δύσκολα χρόνια της Τουρκοκρατίας και βοηθά τον άνθρωπο να αντιμετωπίσει τα προβλήματα της ζωής. Η θεραπευτική ιατρική απαιτεί, ωστόσο, από τη μεριά του πιστού-αναθέτη σεβασμό, πίστη, νηστεία και προσευχή.

ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

ΕΥΡΩΠΗ ΜΙΑ ΚΟΙΝΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Κείμενα-Επιμέλεια:

Ν. Μπονόβας, Α. Τζιτζιμπάση, αρχαιολόγοι

Σχεδιασμός εντύπου:

Α. Καραδημητρίου, αρχιτέκτων-μηχανικός

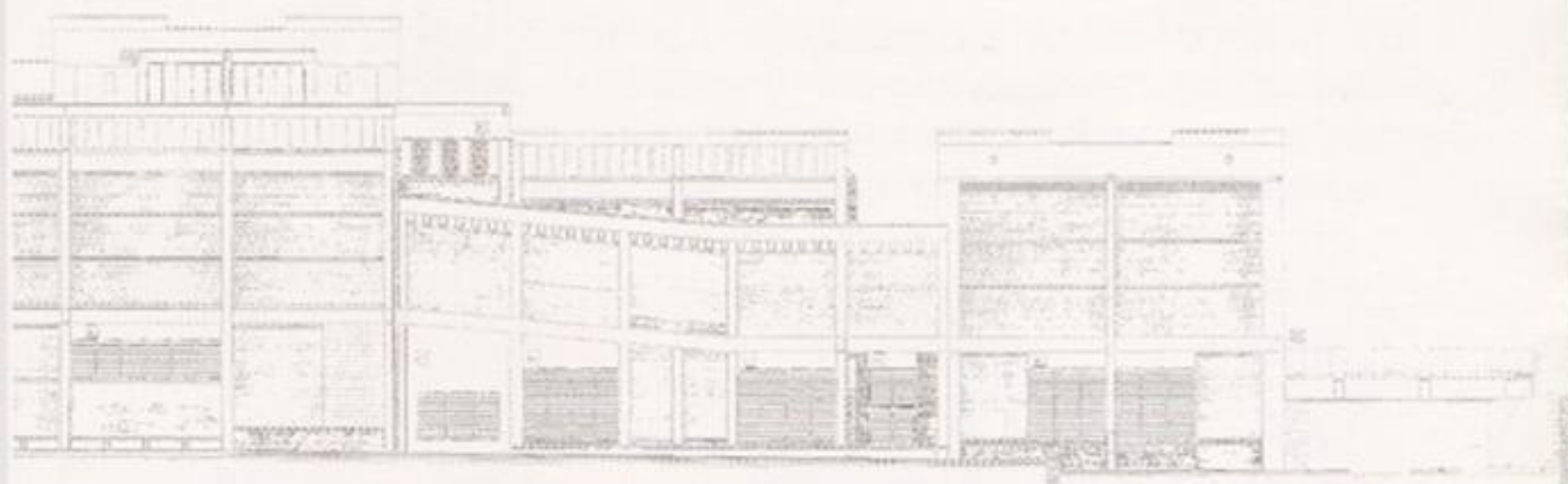

ΜΟΥΣΕΙΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Λεωφόρος Στρατού 2, Τ.Θ. 50047, 54013, Θεσσαλονίκη
τηλ. 2310 .868.570, fax 2310. 838.597
E-mail: mbp@culture.gr, <http://www.mbp.gr>

Θερινό ωράριο λειτουργίας: 1 Απριλίου-31 Οκτωβρίου
Δευτέρα: 13:30-20:00, Τρίτη-Κυριακή: 8:00-20:00

Χειμερινό ωράριο λειτουργίας: 1 Νοεμβρίου-31 Μαρτίου
Δευτέρα: 10:30-17:00, Τρίτη-Κυριακή: 8:30-15:00

ΣΩΜΑΤΕΙΟ ΦΙΛΩΝ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ